

Johan Möller Diplomater

Född 1584-12-26 Riga Död 1632-08-20

Ättlingar

Anna Möller

Anna Munsterberg

Barbro Hammarhalft
1655 Norrköping

Maria Bäck
1697 Hamrånge

Barbro Jonsdotter
1732-04-13 Högsjö

Nils Wedin
1769-10-10 Högsjö

Jonas Wedin
1812-02-29 Högsjö

Gärd Wiklander
1924-06-16
Härnösand

Anny Wedin
1894-03-21
Härnösand

Jonas Wedin
1859-04-29
Hemsö

Johan Möller föddes i Riga den 26:e december 1584, hans föräldrar var Arent Möller och Barbara König, fadern var borgare och stadsälste i Riga.

Johan gifte sig med Cathrina Stopia, troligen i december 1617. Om Johans tidigare verksamhet är inte mycket känt. Till följd av Gustav II Adolfs livländska krig fick han svårigheter att försörja sig på handel i det egna landet: med hustru och barn närmade han sig ruin. Vid Rigas erövring 1621 blev Johan svensk undersåte. Från 1622 arrenderade han av ståthållaren Henrik Fleming godset Isenhof, vilket ledde till en långvarig process, han gjorde krigstjänst 1625-1629.

Tillsammans med den inflytelserike storköpmannen Bogislaus Rosen fick Johan vid ett besök i Stockholm 1622 (Rosen tycks ha lånat honom medlen till resan) konungens fullmakt att i kronans skogar i Finland, Ingermanland, Estland och Livland anlägga aske-, beck- och tjärbrännerier. Det tillhörande kontraktet gav dem rätt att driva verksamheten under fem år på egen bekostnad och med eget folk. Till att börja med skulle de dock få sysselsätta 300 avdankade soldater för enbart uppehälle. 25 procent av vinsten skulle tillfalla kronan.

Pottaska (var en viktig rysk exportartikel, varför det måste ha syntts frestande både för den

svenska statsledningen och för Rosen att nyttiggöra Johan:s kunskaper och folk. Som bolagsmän inträdde även fältherren Jacob De la Gardie samt guvernören i Narva och krigskommissarien i Riga. Johan ledde uppenbarligen det praktiska arbetet, varvid han tydligt experimenterade med bokaska från Sverige. Det stort planerade företaget torde dock aldrig ha nått någon större omfattning, och efter ett par år blev det tyst om verksamheten. Johan framhöll i brev till Axel Oxenstierna att tillverkningen borde ha drivits av Kungliga Majestät ensam, och i juni 1624 meddelade Rosen att askframställningen trots investeringarna inte kunde fortsättas, eftersom folket rymde eller togs till krigstjänst; detta år skulle högst 50 läster aska kunna levereras. Projektet tycks för Johan ha resulterat i att han och senare hans arvingar kom i skuld till Rosen och i tvist med andra bolagsmän.

(Pottaska

Urlakad lövträaska innehåller kaliumkarbonat. Namnet pottaska kommer ifrån att man långt tillbaka använde lerpottor när man skulle laka ur träaskan.

Pottaska användes vid tillverkning av såpa, glas, krut, färgämnen och läkemedel och gav för utmarksbönderna ett välkommet tillskott i kassan, lönsammare än tjärbränningen. Pottaska ska ha använts redan av egyptierna 1000 f. Kr. vid tillverkning av glas. Det är också ett

mycket gammalt rengöringsmedel och betmedel vid växtfärgning.)

Genom förmedling av Oxenstierna hade Johan fått en donation i Koporje län, vilken bekräftades samtidigt med att fullmakten på askbränningen utfärdades. Johan lät där med hjälp av införskrivna tyskar anlägga sin sätesgård Lillienhagen (Könets) med dammar och kvarn. Enligt Johan:s änka uppförde han också en kyrka, för vilken sannolikt det altare var avsett som han fick kungens tillstånd 1630 att föra från den katolska kyrkan i Dorpat till en luthersk i Ingermanland.

Johan:s donation underkastades liksom andra kameral granskning, vilket vid ett tillfälle föranledde Rosen att inför Oxenstierna framhålla Johan:s duglighet och användbarhet, bl a genom dennes kunskaper i ryska språket. Av Johan:s sköldebrev tycks dessutom framgå att han tillhört de ytterst få länsinnehavare i östersjöprovinserna som före 1630-talet gjort rusttjänst för sina donationer: han sägs ha "låtit sig bruka för en krigsman till häst uti det livländske kriget" och "emot fienden sig redeligen och väl förhållit". Troligen ligger denna formulering bakom en senare uppgift att Johan skulle ha varit ryttmästare, något som inte kunnat beläggas.

Sin mest betydelsefulla gärning gjorde Johan som kronans ombud i Ryssland. I slutet av 1620-talet skedde ett politiskt närmande mellan Sverige och Ryssland. Bakgrunden var den gemensamma motsatsställningen till Polen. Från svensk sida förelåg också starka handelsintressen och önskemål om förmånliga spannmålspriser. Vid förhandlingar i Moskva 1629 och 1630 hade storfursten tillåtit den svenska kronan att till mycket fördelaktigt pris uppköpa och utskeppa rysk säd. Upphandlingen 1630 organiserades av Gustav II Adolfs sändebud Anton Monier. Våren samma år kallades Johan till Sthlm, varifrån han med noggranna instruktioner sändes till Arkangelsk för att bevaka utskeppningen av spannmålen. Sedan Johan slutfört sitt uppdrag, begav han sig till Moskva.

Han fick där röra sig helt fritt och kunde inhämta värdefulla upplysningar om det politiska läget, inte minst om förhållandet mellan patriarken Filaret och hans son, tsar Mikael Romanov. Från Moskva begav han sig över Dorpat och Elbing till Gustav Adolf för att rapportera. På vägen uppsökte han Johan Skytte och Axel Oxenstierna. Båda rekommenderade Johan varmt inför konungen, den förre till adelskap, den senare till fortsatt tjänst i Ryssland. Oxenstierna tillade, att han inskred för Johan på dennes begäran, ehuru han visste, att konungen "honom bäst själv" kände.

I Sverige beordrade kammaren Johan att återvända till Ishavskusten sedan han kommunicerat med Monier, som var på väg till Moskva i en ny beskickning. Kort dessförinnan erhöll Johan emellertid Gustav Adolfs kreditiv som agent hos den ryske tsaren; samtidigt fick han sitt sköldebrev. Johan:s förordnande innebar att Sverige för första gången fick en representant permanent placerad i Moskva. Johan anställde en sekreterare till sin hjälp och tog sitt residens i det svenska "hovet", dvs handelsgården där. Johan:s huvuduppgifter i Moskva kan ingalunda sägas ha gällt enbart det ekonomiska området. Instruktionen uppehåller sig vid både de politiska och merkantila frågorna. Johan skulle bl a verka för att öka handeln med Ryssland och försöka styra spannmålexporten över någon östersjöhamn i stället för Arkangelsk. Han skulle dessutom på alla sätt verka för att ryssarna öppnade en ny front mot Polen; när han talade för detta, skulle han bl a framhålla det stora överväld (iniuria) som polackerna gjort mot ryssarna. Det har påpekats, att Johan:s uppdrag — i motsats till Moniers — främst tog sikte på närmare förbindelser med patriarken. Denne hade suttit i hårt polskt fängelse flera år.

Den 28/2 1631 adlades Johan Möller i Riga.

Johans adelsvapen

Johan:s uppdrag vittnar onekligen om stor tilltro till hans möjligheter att vinna ryssarnas förtroende. Johan tycks också ha etablerat mycket goda förbindelser med de ledande i Moskva. Så firades — på Johan:s begäran — segern vid Breitenfeld med tacksägelse, klockringning, salut och stridslekar i Moskva, närmast som om den varit en rysk triumf. Johan övertog tämligen snart förhandlingarna med ryssarna från Monier, med vilken konungen var mindre nöjd; redan från början hade det varit meningen att Johan skulle ha ersatt Monier om denne inte hade hunnit fram till Moskva först. Vid förhandlingarna angående spannmålshandeln var en av Johan:s viktigaste uppgifter att försvaga holländarnas ställning på den ryska marknaden.

Beträffande de ryska krigsförberedelserna mot Polen fick Johan i uppdrag att erbjuda vapen som delbetalning för rågen, men framför allt visade sig det svenska intresset i ett kungligt förslag att låta storfursten värva en armé i Nordtyskland för att också därifrån gå mot Polen. Detta förslag — som även skulle vara till ekonomisk fördel för Sverige — accepterades i Moskva, men företaget gick om intet till följd av Gustav II Adolfs död 1632. Redan 20 aug hade dock Johan avlidit, samma dag som den svenska monarkens kurir anlände med slutlig bekräftelse på den ryska värvningen.

Johan:s rapportering från Moskva är livlig och innehållsrik. Det är uppenbart att han hade en gynnad position hos den ryska statsledningen, något som inte enbart torde ha berott på de ryska förhoppningarna om svensk hjälp utan också på hans personliga egenskaper. Välviljan mot Johan minskades troligen ej av att han höll stort hus och var frikostig med mutor. Behandlingen av Johan står i kontrast till misstron mot det sändebud som Gustav Adolf avfärdade till Krim via Moskva. Säkerligen bidrog Johan:s insatser till att Sverige fick köpa råg till mycket lägre pris än andra länder. Däremot misslyckades hans försök att utföra säden över Livland, än mer att leda hela den ryska exporten över östersjöstäderna. På grund av sina stora utgifter i Arkangelsk och Moskva

ådrog han sig stora skulder, som lämnades i arv till änkan.

Johan dog den 20:e augusti 1632 och bisattes i Moskva, han begravdes senare i en kyrka han låtit bygga, tydligen kyrkan i det senare Moloskowitz i närheten av Jamburg (Kingsissepp).

Likpredikan efter Johan återfunnen av Peter Sjölund i verket Chronik der Evangelischen Gemeinden in Moskau. I verket hänvisas till ett exemplar av den tryckta likpredikan som 1876 fanns i arkivet hos "Estländische Litterarische Gesellschaft". Johan avled måndagen den 20/8 1632 i Moskva. I likpredikan berättas att:

"Möller war geboren in Riga b. 26 Dec. 1584. Sein Vater ist gewesen Arent Möller Bürger und Eltester der Stadt Riga, seine Mutter Barbara Königin. Seine mit der Tochter des Zacharias Stopius Beyder Medicin Doctoren geschlossene Ehe dauerte 14 Jahre, 8 Monate. Er hinterliess zwei Söhne und zwei Töchter"

Möller föddes alltså 26/12 1584, gifte sig (troligen i december) 1617 och avled, 47 år gammal, 20/8 1632. efterlämnade Johan och Cathrina två söner och två döttrar. Det stämmer bra med det faktum att dessa fyra barn den 5/7 1654 undertecknar en överenskommelse angående godset Lilienhagen. Intressant att notera är att dottern Anna var det enda av barnen som "gifte ner sig" med en icke adlig person. Hon gifte sig med Martinus Münsterberg, som var praeceptor, d v s lärare, hos familjen Möller innan han blev pastor.

Barnen var.

Arent Möller, gift med Barbro Stiernfelt, blev 1667 landshövding i Narva län

Johan Möller, gift med Hedvig Steiglitz, bosatt på godset Lilienhagen 1654

Barbara Möller, gift med överstelöjtnant Alexander Morath

Anna Möller, gift med pastorn i Moskva Martinus Münsterberg.

Johans föräldrar,

Arent Möller (begravd i Riga domkyrka 13/6 1616) var borgare och stadsäldste i Riga.

Barbaras släktnamn - König(in) - tyder på att hon

tillhörde borgarläkten König/Koningk i Riga, men hon kan naturligtvis även ha kommit från annat håll. Det är inte känt huruvida Arent var gift flera gånger men hans änka, vilket kan ha varit Barbara, begravdes i Riga domkyrka 19/4 1614

Johans underskrift från något dokument i Riskarkivet

Johans sigill

Var den Möllerska släkten kom ifrån är inte känt, men det vapen som Johan förde i sitt sigill är en ledtråd. Hans sköld innehöll en arm från vänster, hållande en niosvansad katt. Även hjälmprydnaden är en arm hållande en niormad katt.

Den niosvansade katten var ett straffredskap som främst användes till sjöss och kan tyda på en militär anknytning. Det kan förstås även vara så att vapnet inte är ett släktvapen utan upptogs av Johan Möller själv.

Sammanställt från artikel av Stefan Östergren, Svenskt biografiskt lexikon och från Peter Sjölungs hemsida.